

Lidia Michalska-Bracha

Józef Kajetan Janowski (1832-1914)

Po powstaniu styczniowym...

Emigrant, weteran 1863 roku, lwowianin z wyboru

Warszawa 2021

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Lidia Michalska-Bracha
(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)
ORCID 0000-0003-0691-7429

Redakcja, skład i projekt okładki: Edition La Rama

Na okładce: Józef Kajetan Janowski, fot. BOssol. sygn. 14341/II oraz
druk okolicznościowy z okazji 50. rocznicy powstania styczniowego
1913 (zbiory APW)

Recenzenci:
dr hab. prof. UJ Janusz Pezda
dr hab. Sławomir Górzyński

Copyright Wydawnictwo DiG, 2021

ISBN 978-83-286-0180-2 (DIG)

Wydanie I

Wydawnictwo DiG
ul Dankowska 16 c./2
01-987 Warszawa

Druk cyfrowy

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	6
Wstęp.....	7
Rozdział pierwszy: Z powstania styczniowego na emigrację	14
Z myślą o emigracji... Kilka refleksji i uwag	14
Wyjazd sekretarza stanu Rządu Narodowego z Warszawy (kwiecień 1864).....	25
Pobyt w Dreźnie (maj-czerwiec 1864 roku).....	33
Rozdział drugi: We Francji (1864-1871).....	37
W środowisku paryskiej emigracji.....	37
W kręgu emigracyjnych stowarzyszeń i polityki.....	47
Paulina Janowska i paryski Jubileusz Unii Lubelskiej	54
Życie zawodowe na wychodźstwie.....	60
Rozdział trzeci: Z Paryża do Lwowa (1871-1874)	67
Rok 1871 i trudna decyzja Janowskich o powrocie do kraju	67
Pobyt Janowskiego w dobrach Działyńskich w Kórniku (lipiec 1871- styczeń 1874).....	74
We Lwowie z lat 1871-1873. Pierwsze wrażenia, nadzieje i rozczarowania	78
Rozdział czwarty: Na stałe we Lwowie (1874-1914)	90
Architekt, docent Szkoły Politechnicznej, członek towarzystw społecznych	90
Architekt i członek towarzystw społecznych.....	90
W lwowskiej Szkole Politechnicznej	96
Projekty i konkursy architektoniczne.....	98
Radny Miasta Lwowa.....	104
Działalność na rzecz środowiska weteranów 1863 roku i sprawy polskiej. Pierwsze lata aktywności.....	106
Prezes i członek honorowy Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego z r. 1863/64.....	116
Związki z emigracją – w Radzie Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu	128
U kresu życia... Przekaz pamięci pokolenia 1863 roku	133
Zakończenie.....	141
ANEKS	143
Józef Kajetan Janowski, Historyczno-polityczne uzasadnienie Memoriału w sprawie polskiej	143
Józef Kajetan Janowski (1832-1914).After the January Uprising... An émigré, veteran of 1863,and citizen of Lviv by choiceSummary.....	155
Józef Kajetan Janowski (1832-1914).La vie d'un exilé - vétéran de l'Insurrection polonaise de 1863et Lvovien par choixRésumé.....	159
Bibliografia	163
Archiwa	163
Biblioteki naukowe	164
Źródła drukowane i wydawnictwa źródłowe:.....	166
Prasa:	170
Opracowania:	171
Strony internetowe:	179
Indeks osób	180

WYKAZ SKRÓTÓW

Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie.....	AAW
Archiwum Gałęzowskich. Papiery Józefa Gałęzowskiego.....	PJG
Archiwum Kazimierza Woźnickiego.....	AKW
Archiwum Narodowe w Krakowie.....	ANKr.
Archiwum Państwowe w Warszawie.....	APW
Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.....	BJ
Biblioteka XX Czartoryskich w Krakowie.....	BCzart.
Biblioteka Narodowa w Warszawie.....	BN
Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.....	BPAU
Biblioteka Polska w Paryżu.....	BPP
Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.....	BK
Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.....	BOssol.
Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie.....	CPHAUL
Narodowa Biblioteka Naukowa im. Wasyla Stefanyka we Lwowie.....	BNSL
Państwowe Archiwum Lwowskiego Obwodu.....	PALO
<i>Polski słownik biograficzny</i>	PSB
Towarzystwo Opieki Narodowej.....	TON
Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego z r. 1863/64.....	TWPUPP

WSTĘP

Książka, którą oddajemy do rąk czytelników poświęcona jest życiu i działalności Józefa Kajetana Janowskiego (1832-1914), postaci szczególnej, jeśli chodzi o losy polskich dziewiętnastowiecznych generacji, dla których sprawa narodowa i miłość ojczyzny, rozumiane jako pewnego rodzaju misja, stały się dominującym czynnikiem określającym ich biografie. Używając słów Janowskiego, którymi posłużył się do opisu roli i znaczenia polistopadowej emigracji, zaliczyć go można do swoistej „reprezentacji ducha narodowego”, która czuła i myślała głębiej, nie straciła wiary w możliwość dalszej pracy i „rozpoczęcia na nowo walki o niepodległość ojczyzny”¹.

W powstaniu styczniowym członek i sekretarz stanu Rządu Narodowego, bliski współpracownik Romualda Traugutta oraz pamiętnikarz i „strażnik pamięci 1863 roku” jest postacią sztandarową dla tych czasów, a jego autobiograficzna narracja stała się dokumentacją źródłową, której nie sposób pominąć w badaniach historycznych nad epoką 1863-1864. Wydaje się też, że rola jaką wówczas wypełniał w strukturach powstańczego Rządu Narodowego zaważyła w równym stopniu i na jego dalszej biografii i na sposobie kreacji późniejszego wizerunku, utożsamianego wielokrotnie z metaforą czy ideą tajemnego Rządu Narodowego. Tendencja ta była szczególnie zauważalna w licznych narracjach, jakie pojawiły się w związku ze śmiercią Janowskiego i lwowskimi uroczystościami pogrzebowymi w czerwcu 1914 roku:

„Janowski żołnierzem nie był. Był organizatorem. Umiął stworzyć władzę, która chociaż nieznana i nieujawniona miała posłuch powszechny w całym narodzie we wszystkich jego warstwach przez cały czas powstania, aż do ostatnich chwil. (...) Rząd Narodowy był przedstawicielem wielkiej idei, którą każdy Polak w duszy swojej nosił. Rząd Narodowy był sztandarem, około którego skupił się cały naród, ponieważ był wyobrazicielem jego najtajniejszych pragnień wolności i niepodległości. To poczucie władzy, poczucie organizacji i posłuchu dla władzy narodowej przechował śp. Janowski przez całe swe życie”, podkreślał Witold Lewicki, przewodniczący lwowskiego Komitetu Jubileuszu 50. powstania styczniowego².

W biografii Józefa Kajetana Janowskiego wyodrębnić można kilka znaczących okresów, wyznaczanych ważnymi datami dla niego samego, jak i przełomowymi wydarzeniami natury ogólniejszej, które otwierają kolejne etapy w różnych sferach jego działalności. Zaangażowany w życie politycznym postyczniowej emigracji w latach 1864-1871 przebywał na wychodźstwie we Francji, udzielając się w wielu emigracyjnych stowarzyszeniach i instytucjach, m.in. w Zjednoczeniu Emigracji Polskiej, w Komitecie Stowarzyszenia Pomocy Naukowej, w Towarzystwie Literacko-Naukowym Polskim, w Komisji Długu Narodowego czy w Polskim Kole Pracy. Jako architekt z wykształcenia po Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie, zdobywał zawodowe doświadczenie przy realizacji licznych prac budowlanych i projektowych w Paryżu oraz na południu Francji.

Wojna francusko-pruska, a wraz z nią postępująca zmiana położenia polskiego wychodźstwa we Francji, wyznaczyły kolejny okres w jego biografii, związany z trudną decyzją o powrocie do kraju. Sytuacja ta najpierw skierowała go w Poznańskie, gdzie przebywał w dobrach Działyńskich w Kórniku i Gołuchowie w latach 1871-1874, a na-

¹ BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k. 115.

² „Kurier Lwowski” 1914, nr 270 z 28 czerwca, s. 2.

stępnie już na stałe do Galicji, do Lwowa na okres 1874-1914. A zatem do miejsca, o którym wręcz marzył będąc na emigracji oraz w Wielkopolsce i wielokrotnie pisał, że było ono polem do „rzeczywistej pracy dla ojczyzny”. Mówiąc metaforycznie, stał się więc od tego momentu „lwowianinem z wyboru”. Kórnik czy Gołuchów był tylko „przystankiem” na jego drodze z emigracji do Lwowa. Przywiązując sporą wagę do programu pracy społecznej i spraw narodowych rozwijał we Lwowie aktywność w organizacjach i towarzystwach społecznych, w tym w Towarzystwie Politechnicznym, Towarzystwie Przemysłowym i Galicyjskiej Kasie Oszczędności. Przez wiele lat pełnił funkcję radnego miasta Lwowa, był także znanym i cenionym architektem, rzeczoznawcą Wydziału Krajowego i docentem płatnym lwowskiej Szkoły Politechnicznej. Autorem szeregu projektów architektonicznych we Lwowie i okolicach. Wreszcie też współtworzył lwowskie środowisko weteranów powstania styczniowego i nadawał mu kształt instytucjonalny w postaci utworzonego w 1888 r. Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego z r. 1863/64, któremu prezesował do stycznia 1900 r. Stojąc na straży pamięci 1863 roku w okresie lwowskim spisał swoje kilkutomowe pamiętniki z czasów młodości i powstania styczniowego, pozostawiając po sobie symboliczny testament powstańczej generacji³.

Obydwa te okresy, emigracyjny i lwowski, obejmujące całą popowstaniową dobę w dziejach styczniowego pokolenia niemalże aż do wybuchu Wielkiej Wojny, należą do najsłabiej znanych w jego biografii. Stąd na nich też skoncentrowałam w niniejszej monografii swoją opowieść o Józefie Kajetanie Janowskim jako emigrancie, weteranie 1863 roku i „lwowianinie z wyboru”. Tytułem wprowadzenia, rozpoczęłam ją świadomie od uwag i refleksji na temat postyczniowego wychodźstwa we Francji oraz przemyśleń, jakie w tych kwestiach czynił bohater mojej książki, a dopiero w dalszej części odniosłam się do problemu drogi Janowskiego z powstania styczniowego na emigrację, z Warszawy przez Drezno do Paryża.

W prezentacji emigracyjno-lwowskiej sylwetki Janowskiego skupiłam się na różnych przejawach jego społecznego i politycznego życia. Na sprawach zawodowych jako architekta oraz na życiu prywatnym jego i żony, Pauliny z Tolkemitów Janowskiej (1832-1890). To dzięki jej zaangażowaniu i społecznej aktywności prowadzili zarówno w Paryżu, jak i we Lwowie jeden z bardziej znanych „otwartych domów”, w których spotykali się uczestnicy powstania styczniowego, emigranci, Sybiracy. Skupiając wokół siebie emigrantów w Paryżu, a następnie we Lwowie współtworzyli tamtejsze środowiska, budowali wzajemne relacje pomiędzy emigracją a krajem i uczestniczyli w życiu społecznym Galicji.

Moja opowieść o Janowskim musiała stać się więc z wielu względów jednocześnie historią bliskiego mu środowiska, próbą spojrzenia na wspólne losy wielu przedstawicieli styczniowej generacji. Stąd wiele miejsca poświęcam takim postaciom, jak Józef Gałęzowski, Mateusz Gralewski, Jan Aleksander Łuniewski, Agaton Giller, Antoni Skotnicki, Zygmunt Gawarecki czy bracia Żulińscy. Pozwoliło mi to też w jakimś stopniu odpowiedzieć na pytania, jak wspólnie doświadczali emigracji, a następnie reemigracji w Galicji? Na ile stany te determinowały ich codzienne, prywatne, zawodowe i społeczne życie? W pewnym sensie nawiązuję tym samym do podniesionej przed laty przez Jerzego Zdradę refleksji nad rolą emigrantów w Galicji⁴.

³ J. K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 1: (styczeń-maj 1863 r.), Lwów 1923; tegoż *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 2, Warszawa 1925; tegoż, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 3: *Czasy przedpowstaniowe 1854-1862*, Warszawa 1931.

⁴ Referat Jerzego Zdrady poświęcony emigrantom 1863 roku w Galicji, wygłoszony na konferencji naukowej zorganizowanej przez prof. Eugeniusza Niebelskiego w Lublinie w 2007 r. zob.: *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010.

Można odnieść nieodparte wrażenie, że na każdym etapie w sposób znaczący biografię Janowskiego tworzyli ludzie, którymi się otaczał, nowe miejsca, jakie poznawał i jakich doświadczał oraz wydarzenia i idee, które konstruowały jego wyobrażenia o otaczającej rzeczywistości, współtworząc w konsekwencji niemal kompletny wizerunek jego postaci. Co ciekawe jako emigrant i „lwowianin z wyboru” do końca jednak pozostał wierny Warszawie. Jak sam napisał na kartach pamiętnika, był „dziecięciem Warszawy”⁵. Warszawianin z urodzenia i pochodzenia, z miejscem tym związany był aż do połowy kwietnia 1864 r., kiedy udał się na emigrację⁶. Urodził się 17 marca 1832 roku „(...) w domu położonym nad samą Wisłą przy zbiegu ulic Bednarskiej i Dobrej”, który był własnością jego babki Urszuli Czemskiej⁷. Ochrzczony został w dniu 7 lipca 1832 r. w parafii św. Józefa w Warszawie⁸. Opisując swoje rodzinne koneksje zwracał uwagę na patriotyczne tradycje rodziny ze strony ojca, udział niektórych z jej członków w konfederacji barskiej, zesłanie na Sybir, służbę w Legionach Polskich we Włoszech i w powstaniu listopadowym⁹.

Jego ojciec, Adam Franciszek Janowski z Opatkowic herbu Strzeмиę (1801-1858), był pisarzem sądowym. Pochodził z rodziny szlacheckiej zamieszkałej w Galicji, gdzie urodził się 11 grudnia 1800 r. we wsi Adamówka, w parafii Majdan, w diecezji przemyskiej. Wywodzili się z tej gałęzi Janowskich, która używała przydomka „z Opatkowic” i pieczętowała się herbem Strzeмиę¹⁰. Matka, Maria Franciszka z Czemskich (1809-1888) była warszawianką z urodzenia, stąd pochodziła też jej mieszczańsko-szlachecka rodzina. Jej ojciec, Franciszek Stanisław Czemski, był szlachcicem osiadłym w Warszawie. Matka, Urszula Czemska z Rotterów, pochodziła z warszawskiej rodziny mieszczańskiej, jej ojciec był właścicielem realności położonych nad Wisłą i sam trudnił się handlem drzewa spławianym Wisłą. Józef kreśląc na kartach pamiętnika jej portret zapisał, że była kobietą wykształconą o „rzadkiej piękności”¹¹. Rodzice pobrali się 2 lutego 1828 r. i doczekali ośmiorga dzieci: Piotra (1829-1854), urzędnika Wydziału dóbr i lasów rządowych w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu; Marcjanny (ur. 1831); Józefa Kajetana (1832-1914); Wiktorii Teofili (1833-1835?); Władysława Andrzeja (1835-1863), uczestnika powstania styczniowego, asesora Sądu Poprawczego w Kielcach, poległego w bitwie pod Krzywosądem 19 lutego 1863 r.; Marii Urszuli (ur. 1839); Teresy Tekli (ur. 1842) oraz najmłodszej Franciszki (ur. 1844)¹².

⁵ BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k. 199.

⁶ Jako dziecko przez pewien czas, do około 1840 r., przebywał na Lubelszczyźnie u krewnych ojca, jego rodzzonej siostry Konstancji i jej męża Ludwika Rechkrona.

⁷ BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k. 1.

⁸ Józef Kajetan ochrzczony został w obecności świadków Franciszka Czemskiego, brata matki oraz Kaspra Toczyskiego, brata księdza. Rodzicami chrzestnymi zostali: Kajetan Suchodolski, sędzia Sądu Najwyższej Instancji w Królestwie Polskim z Eleonorą Koperską, rodzoną siostrą matki Józefa oraz Jan Koperski, Sędzia Trybunału pierwszej instancji z Anną Suchodolską. Zob.: Tamże, k. 6-7; AAW, zesp. 9233d: Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie, sygn. 132: Księgi chrztów 1830-32, akt 308, k. 154, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&z-s=9233d&sy=132&kt=3&plik=307-310.jpg#zoom=1.25&x=0&y=355> (dostęp: 21. 09. 2021).

⁹ BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k.1-4.

¹⁰ Józef wspomina, że jeszcze w latach pięćdziesiątych XIX stulecia ojciec dwukrotnie udawał się do Galicji w celu uzupełnienia papierów poświadczających szlachectwo i uzyskania następnie potwierdzenia przez Heroldię Królestwa Polskiego. BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k. 109.

¹¹ Tamże, k. 6.

¹² BOssol., Rkps, sygn. 14340/II, t. 1, k. 7; APW, zesp.72/161/0: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie, sygn. 6, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów (1831), k. 173; sygn. 72/161/0/11, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów (1836), k. 206; zesp. 72/159/0: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 11, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów (1840), k. 18; zesp. 72/160/0: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia

Życie i działalność Józefa Kajetana Janowskiego nie doczekała się niestety w dotychczasowej historiografii monograficznego opracowania. Kiedy w 1922 roku Marian Dubiecki kreślił pośmiertne wspomnienie o Janowskim, nie mógł nawet przypuszczać, że przez kolejne dziesięciolecia nikt z historyków nie podejmie się przygotowania jego biografii¹³. Trudno jednoznacznie stwierdzić, jakie były przyczyny takiego stanu rzeczy. Brak zainteresowania historyków postacią Janowskiego z pewnością nie był tego powodem, o czym świadczą niezwykle płodne badania nad problematyką powstania styczniowego i postyczniowej emigracji, w których Janowski znajduje swoje utrwalone miejsce. O jego biografii upominał się m.in. Stefan Kieniewicz oraz Jerzy W. Borejsza¹⁴.

Niniejsza monografia powstała jako efekt moich wieloletnich zainteresowań badawczych problematyką powstania styczniowego oraz historiografią i pamięcią zbiorową 1863 roku, ale przede wszystkim popowstaniowymi losami uczestników powstania styczniowego na zesłaniu, emigracji oraz w kraju¹⁵. Wiele miejsca poświęciłam w tych badaniach tematyce lwowskiego środowiska weteranów powstania styczniowego, zarówno w wymiarze zbiorowego portretu, jak i szczegółowych studiów nad biografiami poszczególnych weteranów, którzy nadawali ton społeczno-politycznemu, kulturalnemu i ekonomicznemu życiu Galicji. Zainteresowanie naukowe sylwetką Józefa Kajetana Janowskiego, w kontekście jego emigracyjno-lwowskich peregrynacji, jest więc naturalną konsekwencją podejmowanych przeze mnie badań w lwowskich, paryskich oraz krajowych archiwach i bibliotekach (Wrocław, Kraków, Warszawa, Kórnik). Jest także ważnym podsumowaniem moich zainteresowań naukowych i dotychczasowych ustaleń.

Swoje badania nad postacią Józefa Kajetana Janowskiego oparłam na perspektywie biograficznej, traktując biografię jako koncepcję społeczną i „istotne pole interferencji rzeczywistości społecznej i doświadczanego świata jednostek”¹⁶. Oparcie się na tych założeniach pozwoliło mi na rozczytanie społecznych mechanizmów obserwowanych na poziomie indywidualnych, jednostkowych postaw i doświadczeń. Odwołuję się przy tym także do podstaw autobiograficznej refleksji Philippe’a Lejeune’a, z uwagi na istotne znaczenie w tych badaniach listów, relacji i pamiętników, rozumianych jako teksty kultury¹⁷. Teksty, którym postawione pytania o motywacje autorów i potrzebę swojego

NMP w Warszawie, sygn. 20, Akta urodzeń, małżeństw i zgonów (1843), k. 11.

¹³ M. Dubiecki, *Wspomnienie o Józefie Janowskim sekretarzu stanu w Rządzie Narodowym 1863-64 r.*, w: J. K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym (styczeń – maj 1863 r.)*, t. 1, Lwów 1923, s. IX-XVII.

¹⁴ S. Kieniewicz, *Janowski Józef Kajetan*, w: *PSB*, t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 567-568; J. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966, s. 11.

¹⁵ Por. m.in.: L. Michalska-Bracha, *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w okresie zaborów*, Kielce 2003; tejsze, *Między pamięcią a historiografią. Lwowskie debaty o powstaniu styczniowym (1864-1939)*, Kielce 2011; tejsze, *Materiały do działalności „Towarzystwa Weteranów polskich z r. 1863” w zbiorach Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie*, w: *Znani i nieznani dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 2, red. L. Michalska-Bracha, M. Przeniosło, Kielce 2009, s. 171-185; tejsze, *Pamięć zbiorowa a historiografia powstania styczniowego w okresie zaborów. Wokół pamiętników Józefa Kajetana Janowskiego*, w: *Klio Polska. Studia i materiały z dziejów historiografii polskiej XIX-XX wieku*, t. IV, pod red. A. Wierzbickiego, Warszawa 2009, s. 79-92; tejsze, *Emigracyjny okres w życiu Józefa Kajetana Janowskiego*, w: *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010, s. 157-177; tejsze, *Od powstania styczniowego do niepodległości. O lwowskiej inteligencji z powstańczą biografią w tle*, „*Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku*” 2018, t. 19, s. 15-32.

¹⁶ R. Breckner, *Podejścia porównawcze zorientowane na przypadki: Perspektywa biograficzna jako możliwość i wyzwanie w badaniach migracji*, w: *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, pod red. K. Kaźmierskiej, Kraków 2012, s. 620-622.

¹⁷ Ph. Lejeune, *Wariacje na temat pewnego paktu o autobiografii*, Kraków 2001; M. Rodak, *Laboratorium badacza. Rozmowa z Philippe’em Lejeune’em*, „*Teksty Drugie*” 2018, nr 6, s. 200-216; M.

zдания przez nich świadectwa z własnego życia otwierają zupełnie inną perspektywę poznawczą. Dają możliwość szerszego ich wykorzystania na poziomie charakterystyki indywidualnych doświadczeń, a także usytuowania własnego „ja” bohatera w autobiograficznej narracji. Takie podejście wydaje mi się szczególnie trafne w analizie korespondencji Józefa Kajetana Janowskiego, Józefa Gałęzowskiego, Mateusza Gralewskiego, Mariana Dubieckiego, Antoniego Skotnickiego i wielu innych, których przywołuję na kartach niniejszego opracowania. Ta jakże cenna rękopiśmienna spuścizna umożliwia wreszcie określony sposób opisu ich losów, dla których osią konstrukcyjną w wielu fragmentach monografii stało się podążanie śladami ich prywatnej korespondencji.

Wszystko to sprawia, że na pierwsze miejsce wysuwa się problem usytuowania postaci Janowskiego w różnych kontekstach: historycznym, tożsamościowym, autobiograficznym. Przy czym ten ostatni z wymienionych kontekstów ma podwójne znaczenie. Odnosi się bowiem w równym stopniu do niezwykle istotnej autobiograficznej refleksji samego bohatera, ale także do szerszej kwestii, tj. do refleksji historyka i znaczenia egodokumentów w biografii historycznej¹⁸.

Podstawę źródłową monografii w pierwszym rzędzie stanowi rękopiśmienna spuścizna Józefa Kajetana Janowskiego, przechowywana obecnie w Narodowej Bibliotece Naukowej im. Wasyła Stefanyka we Lwowie oraz w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Dokumentacja ta jest nieocenionym źródłem do badań nad biografią Janowskiego. Obejmuje ona, pochodzące z przedwojennej kolekcji, papiery Józefa Kajetana Janowskiego i jego żony Pauliny dotyczące historii powstania styczniowego, dokumentację z działalności na emigracji oraz częściowo w Galicji, papiery osobiste, rękopiśmienne pamiętniki z lat 1832-1864, notatki do pamiętników oraz obszerny zbiór korespondencji z lat 1863-1914, wśród których znalazło się kilkudziesięciu korespondentów Józefa i Pauliny Janowskich (m.in. Felicja Boberska, Marian Dubiecki, Franciszek Duchiński, Józef Gałęzowski, Kazimierz Gawroński, Mateusz Gralewski, August Kręcki, Ludwik Nabelak, Walery Przyborowski, Józef Reitzenheim, Leonard Rettel, Tadeusz Romanowicz, Józef Rustejko, Adam Sapieha, Antoni Skotnicki, Kazimierz Szulc, Kornel Ujejski, Artur Wołyński, Ignacy Wysocki-Zaczek, Franciszek Zima, Józef i Tadeusz Żuliński)¹⁹.

Niezwykle ciekawą korespondencję prowadzoną nie tylko z Janowskim, ale również z innymi reemigrantami przebywającymi w Galicji po 1871 roku zawierają papiery

Czermińska, *O autobiografii i autobiograficzności*, w: *Autobiografia*, red. M. Czermińska, Gdańsk 2009, s. 10-13; *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Kolbuszewskiej, R. Stobieckiego, Łódź 2017.

¹⁸ W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 1913, nr 16, s. 65-84; *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, red. W. Chorążyczewski, A. Pacevicius, S. Roszak, Toruń 2016.

¹⁹ BNSL, zesp. 5, sygn. 8051/II: Papiery Józefa Kajetana i Pauliny Janowskich, t. 3. Luźne materiały do historii powstania 1863 r. oraz do dziejów organizacji i pracy narodowej w ośrodkach emigracyjnych. Papiery osobiste Janowskich; sygn. 5950/III: Papiery Józefa Kajetana Janowskiego. Korespondencja w sprawach Muzeum Rapperswilskiego i innych (1871-1911); BOssol., sygn. 5556/II: Józef Kajetan Janowski, Pamiętnik z lat 1832-1864, t. 1-5, sygn. 5680/I: Józef Kajetan Janowski, Notatki do pamiętnika, 1864; sygn. 5681/II: Józef Kajetan Janowski, *Historyczno-polityczne uzasadnienie Memoriatu w sprawie polskiej*; sygn. 8045/I: Korespondencja Józefa Kajetana Janowskiego (1863-1913); sygn. 8046/I: Korespondencja Józefa Kajetana Janowskiego (1864-1911); sygn. 8047/I: Korespondencja Józefa Kajetana Janowskiego (1867-1913); sygn. 8048/I: Papiery Józefa Kajetana i Pauliny Janowskich. Korespondencja Józefa Kajetana Janowskiego (1869-1913); sygn. 8049/I: Korespondencja Pauliny z Tolkemitów Janowskiej (1864-1890); sygn. 8050/I: Korespondencja Pauliny z Tolkemitów Janowskiej (1864-1889); sygn. 14340/II: Józefa Kajetana z Opatkowic Janowskiego architekta i b. członka i sekretarza stanu Rządu Narodowego w powstaniu r. 1863/4. Pamiętnik, tom wstępny od 1832 do roku 1854, t. 1-2; sygn. 14341/II: Papiery Józefa Kajetana Janowskiego, koniec XIX i pocz. XX w.

Józefa Gałęzowskiego z Biblioteki Polskiej w Paryżu²⁰. Pozwalają one na odtworzenie wzajemnych relacji polskiego wychodźstwa we Francji ze środowiskami krajowymi, są także znakomitym źródłem do badań nad biografią samego Gałęzowskiego. Istotną rolę w moich rozważaniach pełnią także listy Józefa Kajetana Janowskiego, Antoniego Skotnickiego i Mariana Dubieckiego z kolekcji tego ostatniego, przechowywanej w zbiorach specjalnych Biblioteki Jagiellońskiej, zawierające przede wszystkim cenne informacje na temat pracy Józefa nad pamiętnikami z okresu powstania styczniowego²¹. Warto zwrócić uwagę również na znaczenie Archiwum Żulińskich z Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, zawierającego m.in. listy Agatona Gillera do Tadeusza i Józefa Żulińskich z lat 1869-1887²².

O dużej przydatności w badaniach nad sylwetką Janowskiego można mówić w przypadku dokumentacji źródłowej dotyczącej życia instytucjonalnego polskiej emigracji we Francji, Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu oraz towarzystw weteranów powstania styczniowego we Lwowie (Towarzystwa Opieki Narodowej, Towarzystwa Weteranów polskich z r. 1863 r., Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego z r. 1863/64) ze zbiorów Centralnego Państwowego Historycznego Archiwum Ukrainy we Lwowie, Państwowego Archiwum Lwowskiego Obwodu, Archiwum Narodowego w Krakowie oraz Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie²³.

Ważnym uzupełnieniem omawianej podstawy źródłowej są pamiętniki, wspomnienia i relacje z epoki, codzienna prasa lwowska oraz dokumentacja dotycząca zawodowej działalności Janowskiego w lwowskim środowisku architektów i budowniczych oraz jego architektonicznej aktywności w Kórniku i Gołuchowie, ze zbiorów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. Obejmują one dokumentację projektową przebudowy zamku w Kórniku oraz spichlerza, według planów Janowskiego²⁴.

Mam świadomość, że niniejsza monografia nie wyczerpuje wszystkich wątków z życia i działalności Józefa Kajetana Janowskiego, a przyjęta przeze mnie formuła skoncentrowania się na popowstaniowej biografii otwiera szereg pytań dotyczących jego wcześniejszych losów, w tym domu rodzinnego, czasów młodzieńczych, studiów w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie i wreszcie też czasów manifestacji religijnych i udziału w powstaniu styczniowym. Takie ujęcie wykraczałoby jednak poza przyjętą koncepcję pracy, choć wielokrotnie dla zachowania ciągłości wydarzeń nawiązuję w niej do wątków wcześniejszych, do czasów młodości Janowskiego i jego roli w powstaniu styczniowym. Poczynione przeze mnie ustalenia stanowią punkt wyjścia dla dalszych zainteresowań badawczych tą postacią.

Przy przygotowywaniu monografii miałam przyjemność korzystania z cennych wskazówek i pomocy wielu osób. Serdeczne podziękowania kieruję przede wszyst-

²⁰ BPP, PJG, sygn. akc. 2403, 2410, 2411, 2415, 2416, 2421, 2426, 2431, 2434, 2435, 2439, 2440, 2442, 2445-2448, 2452, 2457, 2466, 3111, 3136, 3810.

²¹ BJ, Korespondencja Mariana Dubieckiego (1838-1926), sygn. przyb. 8/67, przyb. 11/67, t. 4, cz. 1-2, przyb. 12/67, przyb. 157/63.

²² BPAU, Rkps, Archiwum Żulińskich, sygn. 13204; J. M. Dziewulska, *Pamiętki po „ludziach legendowych”. Dary Anny Żulińskiej-Dutki do zbiorów specjalnych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2015, R. 60, s. 329-333.

²³ CPHAUL, zesp. 195: Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego z roku 1863-1864, inw. 1, sygn. 7, 10, 14, 18, 54, 59, 61, 62, 77, 78, 79, 82, 83, 84; PALO, zesp. 90, inw. 1, sygn. 1: Towarzystwo „Opieka Narodowa” we Lwowie (1863-1887); ANKr., Przytulisko Weteranów 1863/1864 r. w Krakowie, sygn. 29/550/0/4; BPAU, Rkps, sygn. 2065: Korespondencja Stefana Buszczyńskiego w sprawach Muzeum Narodowego w Rapperswilu (1885-1892); sygn. 2066. Akta Muzeum Rapperswilskiego z lat 1889-1892.

²⁴ BK, sygn. 5087, 5089, 5091, 5092.

kim pod adresem Profesora Wiesława Cabana (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), z którym liczne dyskusje wpłynęły w sposób zasadniczy na ostateczny kształt książki. Oddzielne podziękowania jestem winna pani prof. Iwonie Pugacewicz (Sorbonne Université, Uniwersytet Warszawski), prof. Jerzemu Pająkowi (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), dr Emilowi Noińskiemu (Muzeum J. Piłsudskiego w Sulejówku) za cenne wskazówki źródłowe. Dziękuję panu Arturowi Bulińskiemu za udostępnienie prywatnego archiwum rodzinnego z papierami Jana Aleksandra Łuniewskiego. Podziękowania składam także pani Marii Domańskiej-Nogajczyk (Biblioteka Uniwersytecka UJK) za inspirujące rozmowy na temat lwowskiego środowiska weteranów powstania styczniowego i wspólnych losach Józefa Kajetana Janowskiego i Jana Stella-Sawickiego.

Specjalne podziękowania winna jestem Recenzentom, Profesorom Januszowi Peździe (Uniwersytet Jagielloński) oraz Sławomirowi Górzyńskiemu.